

Argumenty pro a proti

(Ke zprávě americké Rady pro zahraniční vztahy o rozšíření NATO)

Na naší politické scéně vládne dosti široký konsenzus o potřebnosti vstupu do NATO. Ozývají se ovšem i hlasy požadující prosazování neutrality, nevměšování se do „cizích“ záležitostí, případně je poukazováno na skutečnost, že členství v NATO bude pro nás finančně velmi drahé. Do jaké míry ale ochránila neutralita v minulosti Belgie před agresí? Chceme pomáhat aktivně nastolit mír v blízké zemi, nebo jen nečinně přihlížet masovému vraždění? Můžeme dnes s jistotou vyloučit, že podobnou pomoc nebudeme v budoucnu potřebovat i my? Je demokracie v Rusku tak stabilizována, že síly kolem generála Lebeděva nebo pana Žirinovského nemají šanci? NATO stále ještě vytváří bezpečnostní střechu nad Evropou a tato střecha je i pro nás, jako součásti západní civilizace důležitá. A co se týče financí, výdaje na armádu začleněnou do systému kolektivní obrany budou zpočátku vyšší, ale v budoucnu budou zákonitě nižší než výdaje na izolovanou obranu. Zájem České republiky i NATO je shodný. Chceme-li zůstat svobodným a demokratickým státem, musíme být schopni se účinně bránit. Pro většinu české veřejnosti je tedy odpověď na otázku v titulku článku jasná. Ne tak pro pragmatickou a izolacionalistickou americkou veřejnost. I když například prezident Clinton je stoupencem existence NATO a podporuje jeho rozšiřování, existují i názory opačné. Jejich stoupenci nejsou nevýznamní. Americké argumenty pro a proti rozšíření NATO shrnuje následující příspěvek.

* * *

Ve Spojených státech jsou rozhodovací procesy v otázkách národní bezpečnosti výrazně ovlivňovány různými akademickými, ale i ziskovými organizacemi. Tyto organizace, případně jenom skupiny vědců, mají rozličnou povahu. Může jít jenom o *ad hoc* sdružení, řešící jeden specifický problém, případně skupinu shromážděnou okolo malého jádra, kterým může být časopis, nebo nevládní organizace, výjimkou však nejsou ani organizace stabilního charakteru. Tyto organizace a sdružení vypracovávají doporučení, které decizní sféra může, ale nemusí akceptovat.

Příkladem organizace, která působí v této oblasti dlouhodobě, je *RAND Corporation* sídlící v Santa Monice a pracující na rozličných tématech, včetně vojenské transformace v postkomunistických zemích. Abychom si udělali představu o aktivitách této organizace, stačí uvést publikace týkající se vztahů armády a společnosti, případně vojenské transformace vydané v posledních letech. Mezi nimi můžeme najít například „Vztahy společnosti a armády a úvahy o národní bezpečnosti v Československu“ (Szayna, Steinberg, 1992), „Východoevropská bezpečnost po skončení studené války“ (Larrabee, 1993), „Armáda v postkomunistickém Československu“ (Szayna, 1992), „Vztahy společnosti a armády v pluralitní společnosti“ (Crane, Popper, Kliszewski, 1990), „Úvahy o národní bezpečnosti v Polsku“ (Asmus, Szayna, 1991) a jejich poslední publikace v této oblasti „Východoevropská vojenská reforma po skončení studené války“ (Szayna,

Larrabee, 1995). *RAND Corporation* organizuje také konference a semináře, zaměřené na problematiku bezpečnosti v Evropě.

Zcela jiný charakter má organizace, které budeme věnovat výraznější pozornost, a to především její poslední zprávě s titulem „Mělo by se NATO rozšiřovat?“; ve které její autoři váží argumenty pro a proti rozšíření NATO. Jedná se o *Radu pro zahraniční vztahy*, nevládní organizaci, zaměřenou na poradenskou činnost ve prospěch americké zahraniční politiky. Kromě jiných aktivit vydává také časopis *Foreign Affairs*, nejprestižnější časopis v této oblasti. Jednou za čas vypracovává Rada zprávu na aktuální téma. Na přípravě této zprávy se podílejí odborníci mající k problému blízko. Jedním z posledních výstupů skupiny odborníků sdružených kolem této instituce byla i již zmíněná zpráva. Vedoucím projektu byl *Charles Kupchan*, profesor na Georgetownské univerzitě a bývalý ředitel pro evropské záležitosti Rady národní bezpečnosti. Mezi jinými známými osobnostmi podílejícími se na projektu byli například *Les Aspin*, bývalý ministr obrany, *George Lee Butler*, bývalý generál letectva, *David C. Gompert*, prezident Institutu národní bezpečnosti v *RAND Corporation*, *Edward C. Meyer*, bývalý náčelník štábu pozemních vojsk USA, *Peter B. Teeley*, bývalý americký velvyslanec v Kanadě, *Harry D. Train*, admirál a bývalý velitel NATO pro Atlantický oceán, *Carl E. Vuono*, bývalý náčelník štábu pozemních vojsk USA. Na práci této skupiny se podílely také dvě další osobnosti se značně odlišnými názory, které však odmítly podpořit konečnou zprávu. Jde o *Henryho Kissingera* a *Samuela Huntingtona*.

Tato skupina se snažila posoudit otázku, jakou roli bude hrát NATO v budoucnu, jaké jsou jeho staré i nové úkoly a především najít odpověď na otázku, zdali by mělo dojít k jeho rozšíření.

Celá zpráva začíná tvrzením, že Evropa je v současnosti na historické křižovatce, kdy šedé jistoty studené války uvolnily cestu pro mlhavé nejistoty postkomunistické transformace. Podle autorů potřeba transatlantické spolupráce není nadále determinována agresivitou Ruska. Na straně druhé mnoho středoevropských zemí vyjadřuje obavy z Ruska. Autoři se nicméně domnívají, že to, co nejvíce přispívá k přetrvávající sklíčenosti v této oblasti, je především pocit nezakotvenosti, uvědomování si, že tyto země nejsou součástí širší Evropy. Důsledkem jsou neznámá ohrožení, nepokoje a neurčitost.

Celková transformace v Evropě zasáhla i NATO a přináší neustálou otázku o jeho budoucnosti. Jsou hlasy, které tvrdí, že NATO už nemá význam, protože zaniklo ohrožení, které ho vyprodukovalo. Další tvrdí, že tato organizace, která podstatně modifikovala své úkoly, může napomoci zachovat demokracii na západní polovině kontinentu a prostřednictvím Partnerství pro mír rozvíjet vztahy s novými demokraciemi. Poslední skupina tvrdí, že NATO může přežít jenom když se rozšíří směrem na východ.

Autoři studie tvrdí, že Clintonova administrativa klade důraz na rozšíření NATO, přesto by se v tomto procesu měla věnovat pozornost následujícím bodům:

- NATO by mělo hrát vedoucí roli při budování evropské bezpečnosti a stability, i když se připouští značná role Evropské unie, především v ekonomické oblasti;
- jestliže dojde k rozšíření na východ, NATO musí být zachováno jako jednotná a efektivní vojenská a politická organizace;
- rozšiřování aktivit NATO v Evropě by se nemělo chápat jako součást anti-ruské politiky;
- NATO by se mělo zaměřit na vybudování ovzduší důvěry;

- jestli NATO začne s procesem rozšiřování, musí výrazně zvýšit i své aktivity a rozvíjet programy ve střední Evropě;
- Spojené státy by měly i nadále zůstat evropskou mocností, a to především proto, že EU není ochotna rychle reagovat na možnosti a hrozby. Přítomnost USA by také napomohla vytváření strategické vize pro budoucnost.

Existence NATO je podle autorů studie životně důležitá pro Severní Ameriku i Evropu, a to z toho důvodu, že *slouží jako strategická organizace spojující obě tyto oblasti Země*. Umožňuje kolektivní akce při prosazování společných zájmů. Tvůrci studie dodávají, že NATO se nesmí zaměřovat jenom na tradiční mise, ale věnovat pozornost šířícímu se etnickému násilí a agresivnímu nacionalismu. Upozorňují i na to, že tak, jak bude NATO působit v nových oblastech, může dojít i k růstu napětí mezi jeho členy. Negativní vliv mohou mít i neúspěchy v rámci mírových misí, jak ukazují na příkladu bývalé Jugoslávie. Zdůrazňují však, že i když v této souvislosti jde o vážné problémy, neznamenají však smrt a zánik této organizace.

V části věnované **rozšiřování NATO** poukazují na to, že mnohé nové demokracie dosáhly značných reformních úspěchů, přesto však je ekonomický chaos, politická nestabilita, etnické konflikty a nacionalismus hrozbou pro rozvoj demokracie a tržní ekonomiky. Partnerství pro mír hraje důležitou roli v předcházení těmto hrozbám. Na straně jedné představuje záruku před neočekávanými hrozbami. Na straně druhé napomáhá při budování nových armád, integrovaných do demokratických společností a schopných spolupracovat se silami NATO.

Autoři se snaží ukázat na argumenty, které se používají pro rychlou expanzi NATO, jako i pro umírněnější postoj závislý na souhlasu Ruska.

Zastánci rychlé expanze zdůrazňují, že:

- z historických, kulturních a geopolitických důvodů by západní a střední Evropa měly patřit k bezpečnostní komunitě, která je odlišná od komunity tvořené Ruskem a jeho bývalými republikami;
- expanze NATO v případě, že bude provedena správně, nemusí rozzlobit Rusko a vést ke studenému míru;
- jestliže nedojde k expanzi NATO směrem na východ, stane se neschopným reagovat na nové bezpečnostní výzvy v Evropě a přijde o podporu veřejnosti v členských zemích;
- rozšíření NATO ujistí Německo, že je plně součástí západní kultury.

Odpůrci rychlého rozšiřování přicházejí se čtyřmi argumenty:

- rozšíření NATO směrem na východ by rozdělilo a destabilizovalo Evropu;
- rozhodnutí o rozšíření by mělo být založeno na současném chování Ruska, a ne na jeho minulosti;
- vlády v zemích NATO by neměly dovolit jeho expanzi dokud nemají jistotu o podpoře obyvatelstva;
- rozšíření by představovalo ohrožení jeho koheze a vojenské efektivnosti.

Na závěr se autoři snaží formulovat několik doporučení pro americkou vládu, která jsou založena na premise, že i v budoucnu by NATO mělo být klíčovou organizací mající vliv na bezpečnost a stabilitu v Evropě. V krátkosti by se tato doporučení dala shrnout do následujících bodů:

- NATO by mělo pokračovat ve vnitřní transformaci a adaptovat své vojenské a politické struktury na podmínky po skončení studené války;
- jednoznačně vymezit kritéria pro rozšiřování, jakož i rozsah expanze NATO. Zjevným by se mělo stát, že rozšíření se bude týkat jenom konsolidovaných a stabilních demokracií ve střední Evropě;
- rozvíjet program Partnerství pro mír;
- věnovat pozornost etnickým konfliktům a připravit se lépe pro prevenci této hrozby;
- vybudovat nové vztahy mezi NATO a Ruskem. Současně s rozšiřováním aktivit ve střední Evropě je potřeba rozvíjet i vztahy s Ruskem, což znamená vyhýbání se antiruské rétorice, posilování OBSE, konzultace Ruska při řešení otázek evropské bezpečnosti a rozvoj vojenské spolupráce s Ruskem;
- posilování ukrajinské stability, protože životaschopná a nezávislá Ukrajina je klíčovým elementem evropské stability v Evropě;
- posilování funkcí OBSE, která může významně přispět ke stabilitě v Evropě;
- rozšiřovat EU, což podpoří identifikaci postkomunistických zemí s principy demokracie a tržní ekonomiky;
- věnovat pozornost neevropským bezpečnostním hrozbám, a to především terorismu, rozšiřování nestability na Blízkém východě a severní Africe;
- posilovat americké vedení, což představuje aktivní participaci na řešení problémů v Evropě, jakož i vzdělávání americké veřejnosti sdílející tendence k uzavírání se do sebe.

Autoři této studie se nesnaží najít recept a způsob jak postupovat v otázce rozšíření NATO a můžeme se tedy domnívat, že i osobnosti, které zprávu podpořily, sdílely a sdílí mnohokrát odlišné postoje. Přesto však je vidět, že se snažily nastínit všechny problémy, se kterými se při případné expanzi NATO musí počítat. Pro nás je zvlášť potěšitelné, že se postoje jak USA, tak zemí NATO začínají v posledních měsících výrazně měnit ve prospěch rozšíření této organizace. Tento trend je způsoben několika faktory. Frederic Bonnart, editor časopisu NATO's Sixteen Nations, se domnívá, že je to způsobeno:

- vývojem politické situace v Rusku, která se po vítězství komunistů ve volbách do Dumy jeví ještě nestabilnější,
- jednoznačným odmítáním rozšíření ze strany Ruska a úlohou, kterou v tomto procesu sehrávají lidé z tzv. mocenských ministerstev, posledním příkladem může být jmenování Jevgenie Primakova ministrem zahraničí,
- tlaky ze strany středoevropských zemí, jejichž váha opětovně vzrostla, a to především v souvislosti s vývojem v Rusku.

Bonnart dochází k závěru, že to NATO, které bylo na konci studené války považováno v podstatě za nadbytečnou organizaci, a kdy nechyběly návrhy na její rozpuštění, se nyní probouzí k novému životu.

Literatura:

- **Should NATO Expand?** Report of Independent Task Force. Council of Foreign Relations, Washington 1995.
- **Bonnart F. Solana:** Off to a Good Start in Momentous Times for NATO. International Herald Tribune, February 7, 1996.